УДК 352.07

DOI: 10.35340/2308-104X.2019.85-4-16

**ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТРЕНДІВ
РОЗВИТКУ
ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ ТА
ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В
УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ**

ЗАБЛОДСЬКА І. В.,
доктор економічних наук,
професор, директорка Луганської
філії Інституту економіко-правових
досліджень НАН України
ГРЕЧАНА С. І.,
кандидат економічних наук,
доцент, с.н.с. відділу
проблем міжрегіонального
співробітництва Інституту
економіко-правових
досліджень НАН України
КУЗЬМЕНКО О. М.,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри бізнес-
економіки та підприємництва
Київського національного
економічного університету
ім. В. Гетьмана, м. Київ

**IDENTIFICATION OF
DEVELOPMENT TRENDS
LUHANSK REGION AND THE
UNITED TERRITORIAL
COMMUNITIES IN THE CONTEXT
OF THE OPERATION OF THE
UNITED FORCES**

ZABLODSKA I.,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Director of the Lugansk Branch of the
Institute of Economic and Legal
Research of the NAS of Ukraine
HRECHANA S.,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Senior Researcher
of the Department of Problems of
Interregional Cooperation of the
Institute of Economic and Legal
Research of the NAS of Ukraine
KUZMENKO O.,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Department of
Business Economics and
Entrepreneurship of Kyiv National
Economic University named after
Vadim Hetman, Kyiv

У статті подано результати аналізу трендів розвитку Луганського регіону та об'єднаних територіальних громад в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил. Визначено тенденції розвитку Луганської області в економічній, екологічній та соціальній сферах. Проаналізовано тренди розвитку об'єднаних територіальних громад Луганської області за допомогою показників спроможності. Встановлено, що попри вплив військового конфлікту на сході України Луганська область та її об'єднані територіальні громади мають позитивний тренд економічного та соціального розвитку.

Ключові слова: тренд, розвиток, регіон, об'єднана територіальна громада.

В статье представлены результаты анализа трендов развития Луганского региона и объединенных территориальных общин в условиях проведения Операции Объединенных Сил. Определены тенденции развития Луганской в экономической, экологической и социальной сферах.

Проанализированы тренды развития объединенных территориальных общин Луганской области с помощью показателей способности соответствующего развития. Установлено, что несмотря на влияние военного конфликта на востоке Украины, Луганская область и ее объединенные территориальные общины имеют положительный тренд экономического и социального развития.

Ключевые слова: *тренд, развитие, регион, объединенная территориальная община.*

The article presents the results of analysis trends of Luhansk region development and the amalgamated territorial communities in the context of the United Forces operation. The tendencies of Luhansk region development in economic, ecological and social spheres are determined. The trends in the development of amalgamated territorial communities of Luhansk region by means of capacity indicators are analyzed. It was established that despite the impact of military conflict in eastern Ukraine the Luhansk region and its amalgamated territorial communities have a positive trend in the economic development and the social sphere.

Keywords: *trend, development, region, amalgamated territorial community.*

Постановка проблеми. Головним пріоритетом держави є тривалий розвиток регіонів в межах реалізації якого формуються відповідні умови для соціально-економічного розвитку територій, в тому числі за рахунок переформатування адміністративно-територіального устрою. Регіони та утворені під час реформи децентралізації об'єднані територіальні громади (ОТГ) орієнтують свої стратегії за напрямками, визначеними цілями сталого розвитку та намагаються реалізовувати їх, докладаючи зусиль щодо зростання рівня життя населення.

Негативний вплив військового конфлікту на Сході України відчула вся країна, однак, найбільш постраждалими регіонами стали Луганська та Донецька області, на теренах яких і досі відбуваються військові дії, а також була розпочата операція об'єднаних сил (до 2018 року – Антитерористична операція (АТО) – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України.

Тому дослідження трендів розвитку східних регіонів України в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил та їх ідентифікація дуже актуальні та потребують залучення науковців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою розвитку східних регіонів України в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил переймаються як науковці так і практики. Проте системні та якісні дослідження проводяться науковцями Національної академії наук України, зокрема Луганською філією Інституту економіко-правових досліджень НАН України [1 - 4], [9]. Ці дослідження виконуються у межах науково-дослідних робіт, які спрямовані на аналіз тенденцій розвитку Луганського регіону та об'єднаних територіальних громад в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил з метою розробки рекомендацій та пропозицій щодо розбудови прифронтових територій та об'єднаних територіальних громад.

Метою статті є ідентифікація трендів розвитку Луганського регіону та об'єднаних територіальних громад в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил в економічній, соціальній та екологічній сферах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Луганська область розташована в південно-східній частині України. Вигідне географічне положення на перехресті основних транзитних шляхів між країнами Європи та кавказького регіону, а також багата сировинна база обумовили у минулому сторіччі індустріальний розвиток регіону. Однак значну частину цього надбання було втрачено під час збройного конфлікту (близько 50% промислового потенціалу Донбасу: на окупованих територіях залишилося 388 державних підприємств, 4 500 об'єктів державної власності (об'єкти нерухомості) та понад 100 великих підприємств недержавної форми власності. В результаті регіон перетворився з промислового на аграрний.

За рахунок вимушеної міграції значної кількості внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій збільшилось навантаження на і без того відсталу інфраструктуру, спровокувавши нові та загостривши застарілі соціальні проблеми. Так за розрахунками експертів Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Групи Світового банку в межах спільного проекту щодо оцінки відновлення та розбудови миру в Україні загальні потреби відновлення інфраструктури та соціальних послуг станом на початок 2015 року оцінювалися на рівні 1,26 млрд дол США [5], [6].

Дуже непроста ситуація склалася і в екологічній сфері, яка ускладнюється розміщенням основних забруднювачів атмосферного повітря та водних ресурсів на непідконтрольних українській владі територіях. До початку зовнішньої агресії у 2014 році Луганська область, що займала 4,4% площі всієї країни, входила до п'ятірки найбільш потужних промислово-економічних регіонів України, маючи міцну багатогалузеву промисловість (в основному вугільну, хімічну та металургію), розвинуту мережу транспортних комунікацій, високу щільність населення та значний інтелектуальний потенціал, що надавало їй незаперечні переваги перед іншими регіонами країни. Через п'ять років війни під контролем Уряду України залишилось тільки 69% території (35 адміністративно-територіальних одиниць регіону, у тому числі 12 районів з 18, 15 міст з 37), на який проживає 684,1 тис осіб, а 280,5 тис зареєстровано як внутрішньо переміщені особи. Найбільшої шкоди було завдано промисловим об'єктам, більше 80% яких залишилось на окупованій території, транспортній та енергетичній інфраструктурі, бізнес-логістиці, тому посилилась роль районів північної частини області – як зони сільськогосподарського виробництва. В шести об'єднаних територіальних громадах (з 23-х утворених в області станом на 01.07.2019), місцеві вибори досі не призначаються через неможливість дотримання безпеки виборчого процесу в умовах безпосередньої близькості до лінії розмежування чи розташування одного з населених пунктів новоутворених громад на окупованій території [6].

Сучасна демографічна ситуація в Луганській області характеризується несприятливими тенденціями та негативними зрушеннями у структурі населення, що відповідає загальнонаціональній українській тенденції. Кількість населення на підконтрольній території регіону активно скорочується з 715,2 тис осіб (станом на 01.01.2016) до 684,1 тис осіб (на 01.01.2019) та старіє (у 2014 році середній вік населення складав 42,4 років, у 2019 – 45,8). Однак, динаміка обох показників

поступово зменшується. У 2018 році у Луганській області спостерігається найбільший за попередні чотири роки відсоток економічно активного населення 67,4% (у 2014 році 58,7%, у 2015 – 64,7%, 2016 – 66,2%, 2017 – 65,6%). Однак, більша частина економічно активного населення ніде не облікована і не отримує жодних доходів офіційно, тобто це особи, які зайняті нелегально та трудові мігранти. Це негативно впливає на показник зайнятості населення, який хоч і збільшився в порівнянні з 2014 роком (56,9% проти 52%), але мав різноспрямовану динаміку. Рівень безробіття в області протягом 2014-2018 років також збільшився майже на 4 відсоткових пункти, склавши у 2018 році 15,1%. Головним чином це пов'язано із виробничими проблемами на підприємствах в умовах триваючого збройного конфлікту та збереженням значних ризиків для інвесторів щодо фінансування відновлення та забезпечення стабільної роботи великих підприємств. Ці ж чинники негативно впливають на рівень заробітної плати в регіоні, яка хоч зросла за чотири роки більш ніж у двічі (з 3377 грн у 2014 році до 7365 грн у 2018), але темпи її росту починаючи з 2017 року поступово уповільнюються (у 2016 році – 35,31%, у 2017 – 26,42%, у 2018 – 25,64%). Однак, внаслідок відновлення державного контролю за легалізацією зайнятості та більш комплексного та інноваційного підходу щодо укомплектування робочих місць службою зайнятості та інших державних органів у 2018 році рівень зайнятості почав дещо зростати, а рівень безробіття знижуватися. Аналіз попиту і пропозицій на ринку праці свідчить, що попит на робочу силу в області збільшується. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих працівників. Більшість вакансій відкривається на підприємствах сільського господарства (41,2%), державного управління й оборони (11,0%), а також у торгівлі та ремонті (9,8%). За професійними групами: найбільшим попитом роботодавців користуються робітники з обслуговування устаткування та машин (36,2%), представники найпростіших професій (16,7%), кваліфіковані робітники (11,9%) [6]. Основні показники та тренди розвитку економіки Луганської області подані у табл.1.

Таблиця 1.

Показники розвитку економіки Луганської області

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Тренд
Валовий регіональний продукт, млн. грн	31393	23849	31356	30285	-	+/-
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн грн	39 400,7	23 865,6	37 697,8	24 472,9	22846,6	+/-
Індекс промислової продукції	0,58	0,34	1,39	0,69	0,83	+/-
Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва	0,80	0,77	1,19	0,94	1,04	+/-
Індекс продукції будівництва	0,47	0,49	1,18	0,74	0,87	+/-
Індекс капітальних інвестицій	0,39	0,26	1,46	1,02	0,92	+
Індекс прямих іноземних інвестицій	0,70	0,77	0,98	1,01	0,99	+
Загальні обсяги експорту товарів, млн дол США	1902,6	257,8	435,7	233,9	202,9	-
Загальні обсяги імпорту товарів, млн дол США	1017,2	318,4	357,4	273,2	285,0	-
Фінансові результати підприємств до оподаткування, млрд. грн.	-46,6	-51,5	-25,2	-25,8	2,1	+
Кількість суб'єктів господарювання, од.	24425	21320	21589	21296	21849	+/-

До 2014 року у структурі національної економіки Луганська область була однією із найбільших за своїм потенціалом, всі основні економічні показники відповідали середньому національному рівню по Україні. На сьогодні за показником валового регіонального продукту область перемістилася з 10 місця на 24, за показником валового регіонального продукту у розрахунку на 1 особу – з 15 місця на 24. Збройна агресія загострила розгортання кризових явищ, викликавши ланцюгову реакцію дисбалансу всіх галузей економіки, в першу чергу, промисловості, яка майже всі роки має негативні тенденції розвитку. Додатковим обмежувальним чинником економічного розвитку виступило тимчасове припинення у 2017 році переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними та автомобільними шляхами у межах області, що призвело до зупинки підприємств та порушення виробничої діяльності в окремих галузях економіки. На контрольованій українською владою території області промисловий комплекс фактично втратив такі галузі як металургія, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, машинобудування; частково – вугільну промисловість, виробництво будівельних матеріалів, харчову та легку промисловість. Майже повністю залишились провідні підприємства хімічної промисловості, з виробництва паперу, поліграфічної діяльності, газової промисловості (газорозподілення) та електроенергетики. Основні промислові підприємства зосереджені в містах Северодонецьк, Рубіжне, Лисичанськ та Кременна, які формують близько половини реалізації промислової продукції регіону.

Через тимчасову окупацію частини території Луганщини, на яку припадало близько 70% промислового потенціалу регіону, область перетворилася на аграрний регіон. Сьогодні агропромисловий комплекс дає близько 20% валової доданої вартості та є одним з основних бюджетоутворюючих секторів економіки. При цьому в структурі виробництва валової продукції області рослинництво займає 86,1%, тваринництво – 13,9% [6].

Незважаючи на зростання індексів обсягу сільськогосподарського виробництва, галузь має достатню кількість проблем, яка пов'язана з повною або частковою втратою виробничих потужностей переробної промисловості, втратою основних внутрішніх ринків збуту, руйнацією логістики, розривом виробничих зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції і підприємствами з її переробки. Безумовно, що сільськогосподарська галузь області, не замінить рівноцінно промисловий комплекс, однак вона може розв'язати частину регіональних проблем, зокрема за рахунок розвитку переробної галузі. Таким чином, економіка Луганської області, що мала невисокий рівень диверсифікації, наближається до середньодиверсифікованого рівня з огляду на зменшення долі промисловості та розвиток інших галузей.

Військові дії на території області призвели до руйнації значної кількості житлових і нежитлових будівель, інженерних споруд, значного зменшення інвестицій в основний капітал та критичного падіння обсягів будівельної діяльності, про що свідчать дані щодо змін індексу продукції цієї галузі. Обсяг виробленої будівельної продукції за період 2014-2018 роки зменшився майже на чверть, сягнувши у 2018 році значення 635,8 млн грн [6]. При цьому нове будівництво майже не проводиться – основна робота у даному напрямку направлена на ремонт та відновлення пошкоджених об'єктів. Незважаючи на це,

будівельна галузь вважається вкрай перспективною для області і не лише з відбудови критичної інфраструктури, а й з будівництва нових об'єктів, в тому числі житла для внутрішньо переміщених осіб.

Обсяги капітальних інвестицій у 2017-2018 роках в області дещо стабілізувались на рівні 3 млрд грн на рік, однак це становить лише 61% від рівня 2014 року. При цьому капітальні інвестиції в сільське господарство зросли до 1,2 млрд грн у 2018 році (проти 0,2 млрд грн у 2014 році) на фоні падіння капітальних інвестицій в промисловість – 0,7 млрд грн у 2018 році (проти 4,4 млрд грн у 2014 році). Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоюється орієнтовно 60% загального обсягу, 40% – за рахунок державного та місцевих бюджетів. Нажаль прибутково працюють в регіоні тільки 51,4% підприємств (до 2018 року цей показник був на рівні 76-79%), які забезпечили вперше за роки війни позитивний фінансовий результат області, рівень якого, нажаль, недостатній для зростання інвестицій. Обсяги іноземних інвестицій в області дещо стабілізувались на рівні 0,4 млрд дол США на рік у 2017-2018 роках, однак це становить лише 65% від рівня 2014 року. Основні причини – ускладнення технологічного й виробничого процесу, виникнення логістичних проблем (переважна частка іноземних інвестицій залучена у промисловість), міжнародний збройний конфлікт в регіоні, втрата ринків збуту на тимчасово окупованій території Луганської області [6].

Порівняно із 2014 роком експорт товарів зменшився у більш ніж 9, а імпорт – в 3,5 рази. Через тимчасове припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення, суттєво зменшено обсяги експорту товарів металургійної галузі, основним експортером серед якої був ПАТ «Алчевський металургійний комбінат». На фоні цього та збільшення частки експорту сільського господарства відбувся географічний перерозподіл експорту області: зменшилася частка країн ЄС з 50,4% у 2017 році до 36,5% у 2018 році, куди постачались товари чорної металургії, та зросла частка країн Азії, куди відбувається постачання продукції сільського господарства.

В структурі суб'єктів господарювання Луганщини, кількість яких зменшилась за чотири роки на 10,5%, домінує малий та середній бізнес (МСП). Станом на 1 січня 2019 року на підконтрольній території області, налічується тільки 6 великих підприємств. Питома вага реалізованої суб'єктами МСП продукції у загально регіональному обсязі реалізованої продукції щорічно збільшується з 41,9% у 2014 році до 69,7% у 2018. На відміну від великих підприємств, де спостерігається різкий спад всіх основних показників (обсяги виробництва, кількість зайнятих і найманих працівників) в секторі МСП йде їх поступове покращення [5].

Такі негативні тренди у економічному розвитку регіону не могли не відобразитись на наповненні доходів бюджету. На сьогодні Луганська область – єдина в Україні з дефіцитним бюджетом. Однак, спостерігається плавне нарощування обсягу доходів до місцевих бюджетів з 7,4 млрд грн у 2014 році до 8,8 млрд грн у 2018 році. При цьому зберігається тенденція до зростання обсягу офіційних державних трансфертів на видатки місцевих бюджетів, основна частина яких спрямовується в соціальну сферу. Власні доходи області у 2018 році вийшли на рівень 2014 року (3 млрд грн) і становлять 34% від обсягів загального

доходу. Основним джерелом власних доходів залишається податок на доходи фізичних осіб (близько 70% від загального обсягу власних доходів). Варто відзначити незначне, але стабільне зростання в 2014-2018 роках у доходах бюджету частки єдиного податку (від 7% до 12%), що є прямим свідченням розвитку малого та середнього бізнесу в області. В структурі видаткової частини бюджету області традиційно зберігають лідерство соціальні сфери – освіта (30,7%), охорона здоров'я (21,4%) та соціальний захист (25,1%). Значно відстає за витратами сфера будівництва та регіонального розвитку – лише 3%. Відбувається значне зростання обсягу надходжень до бюджету розвитку області з 161,6 млн грн у 2014 році до 1 012,2 млн грн у 2018 році. При цьому ці кошти акумулюються саме на обласному рівні – 75,5%, міста і ОТГ – 24,5% [6].

Внаслідок збройної агресії та ведення активних бойових дій на території Луганської області значно погіршилась ситуація в соціальній сфері: зниження рівня життя та погіршення доступу до якісних соціальних послуг (скорочення кількості об'єктів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, тощо). Так наявний дохід населення у розрахунку на одну особу в регіоні за чотири роки виріс всього на 4,2%, з 19788,3 грн у 2014 році до 20618,6 грн у 2018., тоді як в середньому по Україні таке зростання перевищило два рази (з 26782,1 грн до 57908,6 грн) [6]. Крім того, у 2015-2016 роках спостерігалось зниження і без того не найкращого рівня доходу, хоча загальноукраїнська тенденція була протилежною.

Також на підконтрольній уряду України території зазнала істотного скорочення мережа закладів освіти. З 2014 року кількість дошкільних закладів освіти зменшилася на 58%, шкіл – на 56%. У 2018 році їх кількість продовжує зменшуватися та становить 250 (проти 598 у 2013 році) і 279 одиниць (проти 690 у 2013 році) відповідно. Середня наповнюваність закладів загальної середньої освіти становить 44,8%, а кількість учнів у розрахунку на 1 вчителя складає 9 осіб. Зазнала істотних змін і професійна (професійно-технічна) освіта. У 2014 році на території області, підконтрольній українській владі, залишилося 27 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (проти 78 у 2013 році). Відповідно відбулись зміни обсягів прийому учнів. Так, у 2018 році кількість прийнятих на навчання осіб склала 2,4 тис осіб, або 66,7 % у порівнянні з 2014 роком. Значно скоротилась і кількість закладів вищої освіти: коледжів, технікумів, училищ – до 8 (проти 26 у 2013 році); університетів академій, інститутів – до 4 (проти 8 у 2014 році) [6].

Система надання високоспеціалізованої медичної допомоги населенню в області практично перестала існувати. На тимчасово окупованій території області, залишилися 11 міст обласного значення з 14-ти, у тому числі обласний центр – місто Луганськ, де були розташовані майже всі обласні лікувальні заклади, оснащені сучасним медичним обладнанням, які надавали населенню таку допомогу. Медичні заклади, що перемістились на територію, підконтрольну українській владі, знаходяться в орендованих приміщеннях і не забезпечені в повному обсязі медобладнанням. Станом на 01.01.2019 року в області функціонують 17 Центрів первинної медико-санітарної допомоги (первинний рівень), 4 міські лікарні, 14 центральних районних лікарень та дерматовенерологічний диспансер (вторинний рівень), 6 обласних лікарень і 6 обласних диспансерів (третинний рівень) та Центр екстреної медичної допомоги

і медицини катастроф, 3 міські станції швидкої медичної допомоги. В області є суттєва нестача медичних кадрів, укомплектованість штатних посад лікарів складає 60,8%, молодших медичних працівників з медичною освітою – 79,8%. Питома вага амбулаторій, оснащених медичним обладнанням, складає лише 8%, укомплектування комп'ютерною технікою яких дорівнює 92,3%, а на вторинному рівні лише 10% від потреби [6].

Після різкого скорочення кількості закладів культури з 2014 року (більше ніж на 50%) та кількості послуг в сфері культури в рази, в останні роки спостерігається позитивна динаміка зростання таких послуг завдяки переміщенню обласних закладів культури на підконтрольну українській владі територію області та повноцінного відновлення їх роботи. Охоплення дітей мистецькою освітою в області складає майже 11,5% від загальної кількості учнів загальноосвітніх шкіл і у порівнянні з іншими регіонами це досить високий показник (у Харківській – 8,24%, Донецькій – 6,7%, Дніпропетровській – 8,4%, Миколаївській – 7,3%, Львівській – 4,5%). Нажаль такого не можна сказати про мережу обласних спортивних закладів, яка була втрачена та вибудовується наново дуже повільно через брак коштів.

Екологічна сфера розвитку Луганської області перебуває в дуже складному стані. Внаслідок збройного конфлікту відбулося значне забруднення довкілля хімічними токсичними речовинами, уламками металів та важкими металами, утворилися чисельні воронки, які понівечили землю та знищили заповідні території. Вкрай небезпечна ситуація склалась в лісовому господарстві області, якому внаслідок обстрілів нанесено збитки близько 160 млн грн. Втрата через тимчасову окупацію території більшості великих промислових об'єктів – основних забруднювачів навколишнього середовища, створює підґрунтя для можливих катастрофічних наслідків для екосистеми регіону. Існує значний ризик припливу води до шахт, які гідрологічно пов'язані з затопленими шахтами на неконтрольованій території, що може призвести до підтоплення значних територій, зрушень земної поверхні, скиду високомінералізованих забруднених шахтних вод до поверхневих водойм та неконтрольованих викидів шахтних газів. Крім того, викликає занепокоєння відсутність контролю за дотриманням природоохоронного законодавства на промислових об'єктах непідконтрольної території щодо забруднення повітря, водойм та надр. Через загальний економічний спад зменшуються відрахування у фонд охорони навколишнього природного середовища з місцевих бюджетів та платежів підприємств, що ускладнює впровадження природоохоронних заходів на підконтрольній українському уряду території. Ці і інші проблеми обумовили зниження якості довкілля області.

В першу чергу це стосується забруднення поверхневих та підземних вод. Згідно даних МОЗ України за санітарно-хімічними показниками 35,7% проб питної води із водопроводів централізованого господарсько-питного водопостачання не відповідає вимогам санітарних правил, відхилення якості води за такими показниками становить 76,1%. Основними причинами значних об'ємів забрудненої води, що скидається у водні об'єкти, є недостатні потужності і технічна зношеність багатьох очисних споруд, скидання в мережі міської каналізації виробничих стічних вод з великим вмістом нафтопродуктів, важких металів тощо [5].

Крім того, екологічна ситуація в регіоні погіршується за рахунок значного накопичення побутових та промислових відходів, які призводять до значного забруднення навколишнього природного середовища та створюють реальну загрозу екологічній безпеці та здоров'ю населення. Протягом 2018 року на підконтрольній частині території Луганської області було утворено 557,5 тис т відходів, що на 13,4% менше, ніж у 2017 році, у тому числі високонебезпечного класу – 0,077 тис т. (на 44,9% менше). На кінець 2018 року у спеціально відведених місцях чи об'єктах накопичено 64,8 млн. т відходів, які потребують відповідного поводження. Гострою природоохоронною проблемою, залишається наявність пестицидів та отрутохімікатів, непридатних чи заборонених до застосування, обсяг яких складає 36,5 т. Знищення таких відходів є складною проблемою, оскільки на території України відсутні ефективні технології знищення чи переробки пестицидів та тари від них.

Таким чином, нова (дещо вимушена) конфігурація матеріальних, природних та людських ресурсів, що сформувалася в регіоні та стисло описана у даному дослідженні, є підґрунтям для структурної трансформації економіки області та переформатування соціального простору, переходу до інклюзивної моделі розвитку, генерації нових точок зростання та можливостей для подальшого співробітництва. Для реалізації цих потенційних можливостей керівництво та громадськість Луганщини мають віднайти свої унікальні якості, які вирізняють цей регіон з поміж багатьох інших, та презентувати їх широкому загалу для внесення відповідних коректив до Стратегії соціально-економічного розвитку області, робота над оновленням якої саме розпочинається. Допомогти в цьому може процес локальної ідентифікації, активізації якого значно сприяє розпочата реформа децентралізації. Саме вона відкриває значні перспективи для забезпечення спроможності місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання своєї життєдіяльності та нести відповідальність за прийняті рішення.

В умовах децентралізації в області збільшується кількість об'єднаних територіальних громад – з двох, які були утворені у 2015 році, до 24 станом на вересень 2019 року. Якщо в 2016 році перші новоутворені громади ще не мали суттєвого впливу і їх частка у власних доходах бюджету області становила лише 2,7%, то у 2018 році вона зросла до майже 10% або 296 млн грн, що дозволяє їм самостійно вирішувати низку соціально-економічних проблем територій та дозволяє реалізувати значимі проекти на умовах співфінансування в рамках обласних, державних та міжнародних програм. Вісім спроможних громад регіону, що функціонували більше одного року, продемонстрували достатньо різні можливості, щодо формування бюджетів: від найбільшої Біловодської ОТГ, яка сформувала 2,8% власних бюджетних надходжень області, до найменшої за площею Новопсковської ОТГ (1,4%) та за чисельністю населення Привільської ОТГ (0,3%). У таблиця 2 подано показники та тренди розвитку ОТГ Луганської області [6], [8], [9].

Середній показник надходжень власних доходів на одного мешканця по об'єднаним громадам області у 2018 році збільшився на 88,4% та склав 1 954,5 грн. Причому по трьох ОТГ, що були утворені у 2015-2016 роках (Білокуракинська, Новопсковська та Чмирівська), цей показник кращий, ніж в тих, що були утворені у 2017 році (2308,9 грн проти 1786,3 грн), але зростав він набагато нижчими темпами – тільки 18,9% проти 2,9 рази [5].

Слід відзначити, що найменша за кількістю населення Привільська громада має найвищий показник доходів бюджету на одного мешканця. Більшість громад області отримують з державного бюджету базову дотацію і тільки Новопсковська ОТГ у 2017 році та Привільська ОТГ у 2018 році перераховували реверсну дотацію до Державного бюджету. Найбільш дотаційною є Біловодська громада, у якої обсяг базової дотації у загальній сумі доходів становить 38,8%.

Розподіл громад за бюджетними видатками є дещо іншим. Середній розмір капітальних видатків на одного мешканця (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по визначених в таблиці ОТГ склав 1 276,4 грн, тобто тільки дві громади (Біловодська і Привільська) витрачали на розвиток більше за середній показник регіону (табл.2). В той же час, частка видатків на утримання апарату управління громад у їх фінансових ресурсах є достатньо відчутними, особливо в високо дотаційних ОТГ, як то Чмирівська і Біловодська [6].

Таблиця 2.

Показники спроможності та тренди розвитку ОТГ [6],[8], [9]

Роки	Об'єднані територіальні громади Луганської області							
	Білокуракинська	Новопсковська	Чмирівська	Троїцька	Біловодська	Красноярченська	Привільська	Нижньодуванська
Площа ОТГ, км ²								
2018	789,5	178,3	206,2	951,6	1597,0	244,7	221,9	226,7
Чисельність населення, тис. осіб								
2018	13,2	12,2	6,7	14,6	23,2	6,7	1,4	3,2
Власні доходи на одного мешканця, грн.								
2016	2523,0	2115,0	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2017	3500,2	2927,9	1881,6	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2018	4225,7	3511,5	2234	4750,2	3517,8	1850,2	5926,2	3474,9
тренд	+	+	+					
Рівень дотаційності бюджетів, %								
2016	1	0	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2017	0	-0,9	13,7	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2018	9,8	6,3	31,8	0	38,8	29,1	-7,1	2,5
тренд	+	+	+					
Питома вага видатків на утримання апарату управління ОТГ, %								
2016	15	10	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2017	23,7	15,1	28,5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2018	24,4	18,8	51,7	18,2	34,5	33,7	33,7	29,5
тренд	-	-	-					
Капітальні видатки на одного мешканця, грн.								
2016	1478	816	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2017	3586,5	1852,9	1515,3	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2018	1181,9	1150,4	1402,7	1122,4	2425,5	265,2	1768,2	894,8
тренд	+/-	+/-	-					

Незважаючи на обмеженість власних ресурсів розвитку, але за рахунок наявності в майже всіх громадах довгострокових стратегій й ефективних планів їх реалізації, та за значної підтримки інфраструктурних проектів з боку держави об'єднані громади змогли досягти значних успіхів у розбудові свого майбутнього. Тільки у 2018 році для посилення спроможності територіальних громад та забезпечення належного рівня безпеки та цивільного захисту громади Луганщини отримали 37,6 млн грн цільової субвенції, яка була використана на розроблення проектної, містобудівної та планувальної документації; підвищення якості надання адміністративних послуг; створення сучасних систем організації управління громадою; реконструкцію, переобладнання, перепрофілювання будівель бюджетних установ об'єднаних територіальних громад; нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт вулиць, доріг, мостів, переходів комунальної власності; закупівлю транспортних засобів для підвезення дітей до навчальних закладів, транспортних засобів спеціального призначення, тощо. Всього в стадії планування та реалізації в об'єднаних громадах регіону знаходиться 354 проекти. Це поступово приносить плоди, що відображається на результатах сталого розвитку ОТГ, сприяє підвищенню комфортності життя, в першу чергу, через наближення доступу до якісних адміністративних, освітніх та медичних послуг, подолання екологічних проблем та вирішення питань гармонізації відносин людини і природи.

Отже, створюється підґрунтя для досягнення найважливіших напрямів реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади щодо розвитку людини, її добробуту та безпеки, створення якісно нового рівня життя. І це відбувається не стільки завдяки законодавчому і фінансовому підґрунтю реформи з боку держави, скільки через посилення ролі та реального впливу місцевих лідерів, активізацію та згуртованість мешканців громад, зростаючий місцевий бізнес, які разом з органами місцевого самоврядування формують локальну ідентичність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Луганська область завжди була унікальною індустріальною територією із багатою історією та необхідними для розвитку природними, людськими та культурними ресурсами. Нажаль, тривалий військовий конфлікт з його локалізації обумовили не тільки значні ускладнення життєдіяльності регіону, але й призвели до нівелювання всіх його цінностей та переваг, що формували його ідентичність. Проведений аналіз розвитку трендів підтвердив не тільки наявність, але й значне накопичення проблем в економічній, соціальній та екологічній сферах. Останні місця чотири роки посіли в рейтингу соціально-економічного розвитку регіонів України підтвердили поточне неофіційне позиціонування Луганщини тільки як області в зоні конфлікту. Визначено, що втрата значної частини промислового потенціалу та транспортної інфраструктури через тимчасову окупацію, розрив економічних зв'язків та припинення переміщення вантажів через лінію розмежування зруйнувало промисловий потенціал області, спричинило зупинку багатьох виробничих та вугільно-добувних підприємств, обумовило спад промислового виробництва, будівництва та інших галузей. Більшість макроекономічних показників демонструють негативні тренди, а фінансова, соціальна та екологічна

сфери знаходяться у стадії фрагментарної стагнації, що продовжує погіршувати імідж регіону, обезцінювати його інвестиційну привабливість, відлякувати потенційних економічних партнерів.

Більш позитивні тенденції відзначено в площини впровадження та наслідків реформи децентралізації в регіоні. Луганщина знаходиться в верхній половині загальноукраїнського рейтингу областей щодо формування спроможних громад. Об'єднані громади демонструють відчутні успіхи у формуванні комфортного середовища для місцевих мешканців, нарощуючи власні доходи та капітальні інвестиції, реалізуючи нові інфраструктурні проекти, підвищуючи соціальну згуртованість та спроможність. Доведено, що це стало можливим за рахунок розробки та ефективного впровадження стратегій соціально-економічного розвитку за державної підтримки та грантової допомоги міжнародних донорів. Завдяки цьому створюється підґрунтя для досягнення найважливіших напрямів реформи щодо розвитку людини, її добробуту та безпеки, створення якісно нового рівня життя.

Література:

1. Заблодська І. В. Структурні зміни в економіці Луганської області. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долищнього НАН України. За наук. Ред.. Кравців В.С. Львів, 2016. 218 с.
2. Halhash, R., Semenenko, I., & Sieriebriak, K. (2019). Sustainable development of regions in Ukraine: before and after the beginning of the conflict. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 14(2), 317–339. doi: 10.24136/eq.2019.015
3. Заблодська І. В. Саєнко П. О. Квантифікація результатів анкетування фахівців об'єднаних територіальних громад на сході України. *Вісник Східноукраїнського ун-ту імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля. 2017. №6 (236). С.99-102.
4. Zabłodska I. V. The current problems identification of unified territorial communities development in the east of Ukraine under the conditions of decentralization. Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg 2017. №1. С.49-53.
5. Сайт Луганської ОДА. URL: http://loga.gov.ua/oda/press/news/vazhlivo_donesti_investoram_shcho_mi_vidkriti_do_partnerstva_gotovi_pracyuvatiz
6. Сайт Головного управління статистики у Луганській області URL: <http://lg.ukrstat.gov.ua>
7. Сергієнко Е. О. Локальна ідентичність як складова розвитку територіальної громади. Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад: монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, І. А. Чикаренко. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 292 с.
8. Досвід об'єднання територіальних громад на сході України: економіко-правові аспекти: колективна монографія / за наук. ред. В. А. Устименка та І. В. Заблодської. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. К.: ТОВ «ВІСТКА» 2017. 209 с.

References:

1. Zablodska I. V. Strukturni zminy v ekonomici Lughanskoj oblasti. Terytorialnyj rozvytok ta rehionalna polityka v Ukraini / NAN Ukrainy. DU Instytut rehionalnykh doslidzhenj im. M. I. Dolyshhnjogho NAN Ukrainy. Za nauk. Red.. Kravciva V.S. Ljviv, 2016. 218 s.
2. Halhash R., Semenenko I. & Sieriebriak K. (2019). Sustainable development of regions in Ukraine: before and after the beginning of the conflict. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 14(2), 317–339. doi: 10.24136/eq.2019.015
3. Zablodska I. V. Sajenko P. O. Kvantyfikacija rezuljtativ anketuvannja fakhivciv ob'jednanykh terytorialnykh ghromad na skhodi Ukrainy. *Visnyk Skhidnoukrajinskogho un-tu imeni Volodymyra Dalja. Sjevjerodoneckj: Vyd-vo SNU im. V. Dalja*. 2017.#6 (236). S.99-102.
4. Zablodska I. V. The current problems identification of unified territorial communities development in the east of Ukraine under the conditions of decentralization. Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg 2017. #1. S.49-53.
5. Sajt Lughanskoj ODA. URL: http://loga.gov.ua/oda/press/news/vazhlivo_donesti_investoram_shcho_mi_vidkriti_do_partnerstva_gotovi_pracyuvatiz
6. Sajt Gholovnogho upravlinnja statystyky u Lughanskij oblasti URL: <http://lg.ukrstat.gov.ua>
7. Serghijenko E. O. Lokalna identychnistj jak skladova rozvytku terytorialnoji ghromady. Decentralizacija vlady v Ukraini: ocinjuvannja rezuljtativ formuvannja ta rozvytku samodostatnykh ghromad: monoghrafija / za zagh. ta nauk. red. S. M. Serjoghina, I. A. Chykarenko. Dnipro: DRIDU NADU, 2019. 292 s.
8. Dosvid ob'jednannja terytorialnykh ghromad na skhodi Ukrainy: ekonomiko-pravovi aspekty: kolektyvna monoghrafija / za nauk. red. V. A. Ustymenka ta I. V. Zablodskoj. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhenj. K.: TOV «VISTKA» 2017. 209 s.

Luhansk region is located in the South-Eastern part of Ukraine. The favorable geographical position at the intersection of the main transit routes between the countries of Europe and the Caucasus region, as well as a rich raw material base led to the industrial development of the region in the last century. A significant part of this heritage was lost during the armed conflict in the Donbas.

Due to the forced migration of a significant number of internally displaced persons from the occupied territories, the burden on the backward infrastructure of the region has increased, provoking new and exacerbating long-standing social problems.

A very difficult situation has developed in the environmental sphere, which is complicated by the placement of the main pollutants of air and water resources in the territories beyond the control of the Ukrainian authorities.

During the five years of war, the greatest damage was caused to industrial facilities, more than 80% of which remained in the occupied territory, transport and energy infrastructure, business logistics, so the role of the Northern part of the region - as a zone of agricultural production-increased.

The current demographic situation in the Luhansk region is characterized by unfavorable trends and negative shifts in the population structure, which corresponds to the national Ukrainian trend.

Most of the economically active population is not registered anywhere and does not receive any income officially, that is, people who are employed illegally and migrant workers. This has a negative impact on the employment rate.

Today, in terms of gross regional product, the region has moved from 10 to 24, in terms of gross regional product per 1 person – from 15 to 24.

Armed aggression exacerbated the crisis, causing a chain reaction of imbalances in all sectors of the economy, primarily industry, which almost all years has negative trends. An additional limiting factor of economic development was the temporary cessation in 2017 of the movement of goods across the collision line by rail and road within the region, which led to the shutdown of enterprises and disruption of production activities in certain sectors of the economy. On the territory of the region controlled by the Ukrainian authorities, the industrial complex has actually lost such industries as metallurgy, production of coke and oil products, mechanical engineering; partially - coal industry, production of construction materials, food and light industry.

During the temporary occupation of part of the territory of Luhansk region, which accounted for about 70% of the industrial potential of the region, the region turned into an agricultural region.

Military operations in the region led to the destruction of a significant number of residential and non-residential buildings, engineering structures, a significant decrease in investment in fixed assets and a critical drop in the volume of construction activity, as evidenced by the data on changes in the index of production of this industry.

As a result of armed aggression and active combat operations on the Luhansk region the situation has deteriorated in the social sphere: the decline in living standards and the deterioration of access to quality social services (reduction in the number of objects of education, health, social protection, and the like).

Thus, most macroeconomic indicators show negative trends, and the financial, social and environmental spheres are in the stage of fragmentary stagnation, which continues to worsen the image of the region, to reduce its investment attractiveness, to scare off potential economic partners.